

Соловей Ірина Юріївна,

курсант другого курсу факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Науковий керівник:

Круглова Ольга Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Цивільний Кодекс України, як основний акт цивільного законодавства, не оперує поняттям «людина», а визначає людину як учасника цивільних правовідносин правовим поняттям «фізична особа» (ст. 24 ЦК), наділяючи фізичну особу право- та дієздатністю.

За загальним правилом усі фізичні особи мають цивільну правоздатність (здатність мати цивільні права та обов'язки), яка виникає у момент народження фізичної особи та припиняється в момент її смерті (ст. 25 ЦК). Обсяг правоздатності в усіх фізичних осіб однаковий і не може бути обмеженим, крім випадків, передбачених Конституцією (статті 26 та 27 ЦК).

Науковим дослідженням підстав обмеження цивільної дієздатності фізичної особи через призму розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною займалися багато вчених як радянського так і сучасного періоду таких як В.Д. Блажеєва, І.Н. Пятилетова, Н.В. Комарова, А.В. Усталова, І.В. Удальцова, Ю.С. Червоний, Д.М. Чечот, М.Х. Хутиз, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан та інші [1].

Проблемою даного питання є розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності фізичних осіб взагалі та визначення підстав даної категорії справ, які потребують подальшого наукового осмислення. Оскільки визначення підстав у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи розглядалися через призму визначення статусу фізичної особи, а саме обмеження цивільної дієздатності фізичної особи була предметом низки досліджень вчених як радянської так і сучасної доктрини права, що здебільшого висвітлювався на сторінках підручників з цивільного права.

Правоздатність фізичної особи як складова правосуб'єктності перебуває в тісному зв'язку з іншою її складовою — цивільною дієздатністю, якою згідно зі ст. 30 ЦК визнається здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [2].

Таким чином, на відміну від правоздатності, якою людина наділяється внаслідок самого лише факту своєї появи на світ і не залежно від суб'єктивних факторів, дієздатність фізичної особи — це таке правове поняття, що пов'язане передусім із психічним станом людини, адже цивільною дієздатністю наділяється лише та фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними.

Значення категорії дієздатності фізичної особи у цивільному праві полягає у можливості реалізувати цивільну правоздатність, тобто названий суб'єкт права отримує юридичну здатність своїми діями набувати для себе цивільні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Дієздатність фізичної особи у випадках, передбачених актами цивільного законодавства, є однією з умов для здійснення дій в інтересах іншої особи (здійснення чужих прав та обов'язків), внаслідок яких для останньої набуваються цивільні права і створюються цивільні обов'язки. Саме повна цивільна дієздатність, як одна зі складових правосуб'єктності, надає фізичній особі правомочність здійснювати свої цивільні права вільно, на власний розсуд, відмовитися від свого майнового права, тощо, а значить бути учасником особистих немайнових та майнових відносин

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

(цивільних відносин).

Розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, обмеження неповнолітньої особи у дієздатності, здійснюється судом у порядку окремого провадження відповідно до глави 2 розділу IV ЦПК України [3].

Так ст. 36 ЦК України передбачає, що суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [4]. Суд може також обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. ЦК України передбачає, що при наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи (віком від 14 до 18 років) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права (ч. 5 ст. 32 ЦК України) [5].

Проте позбавлення фізичної особи цивільної дієздатності — це об'єктивно несприятливий для неї наслідок, адже недієздатна особа фактично втрачає статус самостійного учасника цивільних відносин і практично всі юридично-значимі дії від її імені та в її інтересах вчиняє третя особа — опікун.

Разом із тим цивільне законодавство презюмує, що стан психічного здоров'я фізичної особи може динамічно змінюватися, зокрема й поліпшуватися аж до повного видужання, а тому допускає поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилися здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними (ст. 42 ЦК). Важливість вирішення питання про обмеження обсягу цивільної дієздатності фізичної особи за критерієм стану її психічного здоров'я виражена й у тому, що позбавлення особи дієздатності, а також поновлення її дієздатності здійснюється виключно судом у порядку, встановленому ЦПК, а саме — гл. 2 розд. IV [6].

Дієздатність пов'язана з виконанням людиною вольових дій, що припускає досягнення певного рівня психічної зрілості. Цивільний кодекс України у якості критерію набуття людиною можливості власними діями здобувати для себе права і нести обов'язки передбачає досягнення певного віку. Повна дієздатність визнається за повнолітніми фізичними особами, тобто тими, хто досяг вісімнадцятирічного віку. Допускається декілька винятків із цього правила: повна дієздатність виникає у фізичної особи і до досягнення вісімнадцятирічного віку у випадках: по-перше, одруження особи, яка не досягла 18 років, якщо їй у встановленому законом порядку надано право на шлюб, по-друге, якщо до досягнення 18-річного віку жінка народила дитину, а чоловік записаний батьком дитини, а також у разі так званої емансипації фізичної особи (ст. 35 ЦК України) [7].

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Большая медицинская энциклопедия. Том 21. [3-е изд.]. М.: Советская энциклопедия, 1983. 560 с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження цивільної дієздатності осіб, які зловживають азартними іграми : Закон України від 21 лютого 2012 року № 4416-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 42 Ст. 522.
5. Волкова Н.В. Цивільно-правові засоби індивідуалізації фізичних осіб: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 : цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Н.В. Волкова. О., 2008. 213 с.
6. Житкевич Л. Ограничение дееспособности граждан, злоупотребляющих спиртными напитками / Л. Житкевич, Ю. Лутченко // Социалистическая законность. 1984. № 8. С. 46-48.
7. Цивільне право України : підручн. : у 2-х кн. / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Кн. 1. К. : Юрінком Інтер, 2002. 864 с.